

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Даниел Вачков от Института за исторически изследвания при БАН

относно конкурс за заемане на академичната длъжност **професор** по Социология, антропология и науки за културата (Теория и история на културата. Устна история и културологични изследвания на паметта), обявен в Държавен вестник бр. 21 от 13.03.2020.

В конкурса за професор участва като единствен кандидат доц. д-р Даниела Любенова Колева. Кандидатът е представил всички необходими документи за участие в конкурса и няма допуснати административни пропуски. Комплекът съдържа необходимите материали, даващи пълна и подробна информация за научната и преподавателската дейност на доц. Даниела Колева. Той включва 8 монографии, в които кандидатът е автор, съавтор или съставител и още 26 студии и статии. Цялата представена научна продукция е публикувана след заемането на академичната длъжност доцент.

Становището е изработено в съответствие с изискванията на Глава трета, Раздел четвърти от ЗРАСРБ – Условия и ред за заемане на академичната длъжност „професор“ и Глава трета, Раздел четвърти на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Като изследовател на съвременната българска история, който малко или повече е запознат с публикациите на доц. д-р Д. Колева, бих искал още в самото начало да заявя, че нейната научна продукция е впечатляваща. Тя впечатлява не само с големия брой изследвания и сборници, подготвени с нейно участие, но най-вече със стойността на научното си съдържание. Кандидатката разработва изключително значими теми, от съвременната културна история на България, като по този начин от една страна запълва важни ниши в изследователското пространство, а от друга, със своите научни подходи и средства съдейства на останалите учени, занимаващи се с проучването на периода, да съберат и подредят сложния пъзел от проблеми и сюжети, изграждащи картината на близкото ни минало. Областта, обаче, в която доц. Д. Колева се налага като безспорен и водещ специалист сред българската научна общност това е изучаването на устната история. За мен като историк, това което е особено важно да се отбележи е, че в разработките си в тази сфера тя особено успешно съчетава, както методите на културната антропология, така и на чисто историческото изследване, качество което придава съществена стойност на публикациите ѝ.

Основният труд, с който доц. Даниела Колева кандидатства в конкурса е монографичното ѝ изследване Памет и справедливост. Лични спомени и публични разкази за комунизма. София, ИИБМ, Сиела, 2020. Книгата е посветена на изключително важна и актуална тема. Проблемът за паметта за комунистическото минало, както и въздаването на справедливост на жертвите на комунистическите репресии далеч надхвърля чисто научния интерес и придобива важно обществено значение. Начинът по който се формира и функционира паметта за комунизма засяга в голяма степен по-глобалния въпрос за това, как се осъществява българския преход от тоталитаризъм към демокрация.

В първа глава на книгата, която играе ролята на въведение, авторката представя много изчерпателно смисъла и съдържанието на изследвания от нея обект. Тя проследява много компетентно различните трактовки на основните изследователи на проблема, като коректно и точно поднася техните концепции. Още с този обстоен преглед на тезите в световната научна литература по темата, доц. Д. Колева демонстрира отличните си познания в теоретичната сфера и дава убедителна заявка за способностите си успешно да ги използва при изследването на българските измерения на културния продукт, представляващ паметта за комунизма. Другото понятие, което намира теоретичен коментар в тази въвеждаща част на монографията, е това за справедливостта. Още тук доц. Д. Колева въвежда един подход, който ще следва и по-нататък в изследването си, а именно да съпоставя общественото отношение – памет и официални политика – към темата за Холокоста и тази за жертвите на комунистическото насилие. Намирам този метод за изключително подходящ за изучаването на различните аспекти на проблеми.

Структурата на изложението е подчинена както на заявените в уводния текст цели, така и на възприетите от авторката научни подходи и методи в осъществяването на изследването. Тя се състои от две големи части: първата е посветена на провеждането и ефектите от политиките на формиране на обществена памет за комунизма, а втората - на разказите за превърналото се в символно място на комунистическото насилие – остров Персин при Белене.

В първата част доц. Д. Колева е възприела, според мен, правилния подход да разгледа изграждането на „големия разказ“ за комунизма и съответно провежданите в тази посока политика, първо на европейско равнище, а след това да пренесе темата изцяло на българска почва, като обаче през всичкото време показва как протичат

сходните процеси в другите източноевропейски страни. В началото на изложението добре е проследено как в обединяващата се Европа като важна изходна база за изграждането на политиките на памет към комунизма се използват определени схеми и традиции, отнасящи се към темата за Холокоста. Тук авторката точно пресъздава теоретичните, а често и политическите дебати, относно това доколко е правомерно приравняването на жертвите на нацизма с тези на сталинизма. В крайна сметка въпреки усилията на множество политически сили в Европейския съюз, главно в пространството център – дясно да се оформи общ осъдителен разказ за тоталитаризмите, в крайна сметка, както убедително доказва авторката, паметта за комунизма не се превръща в общоевропейски травматичен разказ, подобно на този за Холокоста. Факт, който съвсем естествено се определя от различната съдба на страните от източната и западната част на европейския континент след Втората световна война. След като представя европейската рамка на изработването на политиките за памет, доц. Д. Колева, насочва фокусът на своето внимание върху съответните политики, провеждани в България. Обстойно и с отлично познаване на фактите са проследени етапите около реабилитацията на жертвите на комунизма. Разгледани са всички законодателни актове, приети от българските парламенти след 1990 г. както по отношение на присъдите, така и по отношение на възстановяването на собствеността. Наред със законодателната дейност съществено място е отделено и на политиката около установяването на истината за тоталитарното минало. В сравнителен план с другите източноевропейски държави са проследени събитията, свързани с разсекретяването на архивите на Държавна сигурност и общественото достойние на информацията относно агентите на тайните служби на комунистическия режим. В тези глави авторката стига основателно до извода, че темповете, чрез които се извършва разкриването на свидетелствата за комунистическото минало в България до голяма степен е подчинено на развитието на политическата конюнктура и от факта, коя политическа сила е на власт - констатация, която обяснява недостатъчно последователната политика в България по отношение на провеждането на политиките на памет към комунизма. Тази непоследователност добре се разкрива и по отношение на научните изследвания, както и в частта за мемориализацията и музеализацията на комунистическото минало. Важно обстоятелство за коректното и аргументирани формулиране на изводите и оценките представлява отличното познаване на сходните процеси, протичащи в другите източноевропейски държави.

Втората част на монографията преминава изцяло в сферата на устната история. За отправна точка в изследването на всекидневните разкази за комунизма е използвано един от най-емблематичните сюжети на комунистическото насилие – лагера в Белене. В тази част на изложението са представени и анализирани голям брой лични разкази и спомени, както на лагеристи, така и на хора, работили в лагера. Тук, със своите задълбочени коментари и анализи доц. Д. Колева се изявява като безспорен специалист в областта на устната история. Въпреки многообразието на всекидневните разкази за мястото и събитията ясно и категорично са открити двете основни разграничителни линии в паметта за комунистическото минало – травматичната и носталгичната. Обясненията на авторката за появата, съществуването и посланията на двата типа разкази са убедителни и аргументирани. Те показват отношението към един изключително болезнен елемент на близкото минало както на индивидуално, така и на колективно ниво.

Мисля, че няма да е пресилено ако заявя, че монографичното изследване на доц. Д. Колева върху паметта за комунизма и проблема за въздаването на справедливост представлява основополагащ труд в българската научна книжнина по тази тема. Убеден съм, че книгата ще бъде важна отправна точка и ориентир в бъдещите изследвания на периода от страна на историци, културолози, социолози.

Накрая бих искал да отбележа, че наред с многобройните си и стойностни изследвания доц. Даниела Колева развива и много значима преподавателска, експертна и организационна дейност. Достатъчно е само да се спомене големият брой млади учени успешно защитили докторски тези под нейно ръководство.

Вследствие на всичко написано по-горе си позволявам да препоръчам на уважаемото научно жури да присъди на доц. д-р Даниел Колева академичната длъжност професор.

14.08.2020

доц. д-р Даниел Вачков